

KREDIT-MODUL TIZIMIDA O'QUV REJA, UNDAGI MAJBURIY VA TANLOV FANLARNI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI

Avazbayev Atajan Ismailovich

Nizomiy nomidagi TDPU professori v/b., p.f.n.

Annotatsiya: Maqolada kredit-modul tizimida o'quv reja, undagi majburiy va tanlov fanlarni shakllantirish muammolari hamda uni hal qilish yo'llari bo'yicha ayrim fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kredit-modul tizimi, oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi, xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar reytingi, oliy ta'limning ilg'or standartlari, bilimni ijodiy o'zlashtirish, ta'lim yo'li, majburiy fanlar, tanlov fanlar katalogi.

Аннотация: В статье освещены некоторые идеи по проблемам формирования учебной программы, обязательных и факультативных предметов в кредитно-модульной системе и пути ее решения.

Ключевые слова: Кредитно-модульная система, концепция развития высшего образования, рейтинг международно-признанных организаций, передовые стандарты высшего образования, творческое усвоение знаний, образовательная траектория, обязательные предметы, каталог факультативных предметов.

Annotatsion: The article highlights some ideas on the problems of forming a curriculum, compulsory and optional subjects in the credit-module system and ways to solve it.

Keywords: Credit-module system, concept of development of higher education, rating of internationally recognized organizations, advanced standards of higher education, creative acquisition of knowledge, educational trajectory, compulsory subjects, catalog of elective subjects.

Keyingi yillarda Respublikamiz ta'lim tizimini rivojlantirishning huquqiy asoslari va ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda.

Bu boradagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni mamlakatimizning oliy ta'lim tizimida yangi davrning boshlanishiga va tizimga bir qator yangiliklarning kiritilishiga asos bo'ldi. Ushbu farmonda ta'lim tizimi oldida turgan quyidagi global, tezlik bilan hal qilinishi zarur bo'lgan vazifalar belgilab berilgan:

- respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Nigher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1 000 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga, shu jumladan O'zbekiston Milliy

universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o‘rindagi oliy ta’lim muassasalari ro‘yxatiga kiritish;

- oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tkazish;

- xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta’limning ilg‘or standartlarini joriy etish, jumladan o‘quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo‘naltirilgan ta’limdan amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o‘tish va boshqalar.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda qabul qilingan “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 824-son qarorida :

- 2020/2021 o‘quv yilidan boshlab respublika OTMlarida o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tkazish tartibini joriy etish;

- O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tizimida oliy ta’lim muassasalari bo‘lgan vazirliklar va idoralar bilan birgalikda o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimi joriy etilgan bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining malaka talablari, o‘quv rejasi va fan dasturlari takomillash-tirish vazifalari belgilangan. Ushbu qarorda Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to‘g‘risidagi Nizom tasdiqlangan.

Kredit-modul tizimi-mustaqil ta’lim olishga qaratilgan va individuallik asosida bilimni ijodiy o‘zlashtirish, o‘quv jarayonini qat’iy belgilagan holda ta’lim yo‘lini tanlash va kredit holida bilim hajmini belgilovchi ta’lim tizimidir.

Kredit-modul tizimi, bu ta’limni tashkil etish jarayoni bo‘lib, o‘qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o‘lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish serqirra hamda murakkab tizimli jarayondir. Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: talabalarning mustaqil ishlashini ta’minlash; talabalar bilimni reyting asosida baholash [5].

Modulda jamlangan fanlar osondan murakkablik sari, nazariy-uslubiy fanlardan amaliy fanlarga qarab hamda mantiqiy, ham mazmuniy jihatdan bir-birini o‘zaro uzviy to‘ldirish prinsipi asosida shakllantiriladi. Talaba yuqori malakali mutaxassis bo‘lib shakllanishi uchun nafaqat axborotlar, balki ularni qayta ishlash, amaliyotga joriy qila olish malakasiga ega bo‘lishi talab etiladi [5;3 (173)].

Bu tizimda fanning o‘quv dasturi mehnat bozori talablarini o‘rgangan holda, shunga mos tarzda tuziladi. O‘quv rejadagi fanlar ikki guruhga, ya’ni majburiy fanlar va tanlov fanlariga ajratiladi. Tanlov fanlari o‘quv rejadagi fanlarning 50%ini tashkil etadi, demak talabalarning o‘zi qiziqadigan va kelajakda kerak deb hisoblaydigan, kelgusi mehnat faoliyatida zarur bo‘ladigan fanlarni tanlab o‘qish imkoniyati ortadi. Kredit-modul tizimida talabalarni o‘qitish jarayonida o‘qituvchilardan har bir talabaga individual yondashish talab etiladi va talabani mustaqil ta’lim olishga yo‘naltirish lozim bo‘ladi. Yana shu bilan birga, kredit-modul tizimida talabalarda fanlarni va

o'qituvchilarni tanlash huquqi ham paydo bo'ladi, shuningdek o'z ustida mustaqil ishlash imkoniyati ortadi va talab etiladi.

Kredit-modul tizimi talabalar, professor-o'qituvchilar va ta'lim muassasasi rahbariyati uchun quyidagi imkoniyatlarni yaratish omili bo'lib xizmat qiladi:

- talabalarning o'z qiziqishlaridan kelib chiqqan holda o'zlarining individual ta'lim traektoriyalarini mustaqil belgilay olishlariga;
- talabalarning dars jadvalini moslashtirish imkoniyatiga ega bo'lishlariga;
- talabalarda o'zini-o'zi boshqarish va mustaqil ta'lim olish, ijodiy va global fikrlash ko'nikmalarini shakllantira olishlariga;

- ta'lim natijalarini qiyosiy taqqoslash va tan olishni osonlashtirishi, akademik mobillikni rivojlantirishiga [4;2 (163)].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 824-son qarorida belgilangan "Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida"gi Nizom 4 bobi 13 bandida O'quv jarayonini rejalashtirish tartibi belgilab berilgan. O'quv jarayonini rejalashtirish quyidagi bosqichlardan iborat bo'ladi:

- namunaviy o'quv rejasi va fanlar katalogini ilg'or xorijiy ta'lim tajribasi asosida respublika iqtisodiyoti tarmoqlarida amalga oshirilayotgan islohotlar, kadrlar iste'molchilari talablari va milliy qadriyatlarni e'tiborga olgan holda ishlab chiqish hamda qo'shimcha ravishda tanlov fanlar katalogini shakllantirish, mahalliy va xorijiy yangi avlod adabiyotlariga tayangan holda fanlar katalogi bo'yicha namu-naviy fan dasturlarini ishlab chiqish;

- fanlarning ishchi dasturini (sillabusni) ishlab chiqish;

- o'quv rejasi va tanlov fanlari ro'yxatiga mos ravishda guruh murabbiyi yordamida o'quv-metodik bo'lim (boshqarma) va fakultet dekani nazorati ostida har bir talabaning shaxsiy ta'lim trayektoriyasini shakllantirish;

- ishchi o'quv rejalarini tuzish;

- o'quv jarayoni jadvalini tuzish;

- akademik guruhlar bo'yicha o'quv mashg'ulotlari jadvalini tuzish.

Kredit-modul tizimida bo'lg'usi mutaxassis-kadrlarning sifat darajasi o'quv rejasi va undagi majburiy va tanlov fanlarinina to'g'ri belgilangan holda ishlab chiqilganligiga bog'liq.

Bugungi kunda o'quv reja va undagi majburiy va tanlov fanlar katalogini shakllantirish borasida bir qator muammolar mavjud.

Birinchidan, kredit-modul tizimida talaba bakalavriatda o'qish muddati kamida 3 yil bo'lganda 180 kredit, o'qish muddati kamida 4 yil bo'lganda 240 kredit to'plashi zarur. Magistraturada o'qish muddati kamida 1 yil bo'lganda 60 kredit, o'qish muddati kamida 2 yil bo'lganda 120 kredit to'plashi talab etiladi. O'qish muddati 3 yil bo'lgan ta'lim muassasalari o'quv rejasida tanlov fanlari o'quv rejadagi fanlar-ning 50%ini

tashkil etadi. Bu kabi umumiy talablar bajarilayotgan bo'lsa ham fanlarni tanlash, ularni majburiy va tanlov fanlariga ajratishda amal qilinishi zarur bo'ladigan talablar, perintsiplarni aniq belgilanmagan va unga amal qilin-magan.

Ikkinchidan, o'quv rejadagi majburiy va tanlov fanlar Tabiiy-ilmiy va guma-nitar fanlar, Umumkasbiy fanlar, Ixtisoslik fanlari o'quv bloklarining har biri bo'yi-cha alohida-alohida shakllantirilmagan.

Uchinchidan, talab bo'yicha tanlov fanlari o'quv rejadagi fanlarning 50 %ini tashkil etishi kerak, amalda tanlov fanlarining ulushi 50 % dan ancha kam.

To'rtinchidan, majburiy va tanlov fanlarini sakllantirishda umumiu o'rta, professional va oliy texnologik ta'limning izchilligi va uzluksizligi to'liq hisobga olinmagan va boshqalar.

O'quv rejadagi majburiy va tanlov fanlar katalogini shakllantirishdagi mavjud muammolarni bartaraf qilish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur.

1.O'quv rejadagi fanlarni tanlash, ularni majburiy va tanlov fanlariga ajratish-da amal qilinishi zarur bo'ladigan talablarni ishlab chiqish, perintsiplarni aniq belgi-lash va unga amal qilingan holda o'quv rejani takomillashtirgan holda qayta ishlab chiqish.

2.O'quv rejadagi majburiy va tanlov fanlar katalogini Tabiiy-ilmiy va guma-nitar fanlar,Umumkasbiy fanlar,Ixtisoslik fanlario'quv bloklarining har biri bo'yi-cha alohida-alohida shakllantirish.

3.Tanlov fanlar salmog'i o'quv rejadagi fanlarning 50 %ini tashkil etishiga erishish uchun ta'lim yo'nalishiga mos keluvchi tanlov fanlarini o'quv rejaga kiritish.

4.Majburiy va tanlov fanlarini sakllantirishda umumiu o'rta, professional va oliy texnologik ta'limning izchilligi va uzluksizligi to'liq hisobga olisgan holda Texnologiya faninig barcha yo'nalishlari uchun umumiy va oqitilishi zarur bo'lgan fanlarni majburiy fanlar kotologiga, Texnologiya faninig alohida-alohida yo'nalish-lari uchun oqitilishi zarur bo'lgan fanlarni tanlov fanlar kotologiga kiritish.

5. Texnologiya faninig har bir yo'nalishi uchun oqitilishi zarur bo'lgan tanlov fanlarni alohida-alohida tanlov fanlar kotologiga kiritish va ularning aralashib ketmasligini ta'minlash .

O'quv reja va undagi majburiy va tanlov fanlar katalogini shakllantirish borasida mavjud muammolarni yuqoridagi vazifalarni hal qilish orqali bartaraf qilish va shu tarzda ta'limnu kredit-modul tizimida yo'lga qo'yish bilan ta'lim sifatini oshirishga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbek-iston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 824-son qarori.

3. Avazbayev.A.I. OTMlarda “Texnologik ta’lim” jarayonini kredit-modul tizimi asosida tashkil etish tamoyillari. “Texnologiya fanini o‘qitishda uzviylik va uzluksizlikni ta’minlash muammolari” Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘pla-mi. (2021yil 31 may, Toshkent).32-35 betlar.

4. Avazbayev.A.I. Kredit-modul tizimi talabalarda o‘zini-o‘zi boshqarish, ijodiy fikrlash va mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirish omili. T.N.Qori Niyoziy tavalludining 125 yilligiga bag‘ishlangan “Toshmuhammad Niyoz o‘g‘li Qori Niyoziy-ilm-ma’rifat darg‘asi” mavzusidagi ilmiy-amaliy anjuman 2022-yil 16-avgust. 162-164 b.

5. Avazbayev.A.I. Технологик таълим жараёнини кредит-модул тизими асосида ташкил этиш шарт-шароитлари. Жамият ва инновациялар. Journal. Shessial Issue 4. 20-may 2021. 171-176 б.

6. Avazbayev.A.I. Basing the tasks of technology education in the conditions of new development of Uzbekistan, the content of its educational materials. Submission Date: June 02, 2023, Accepted Date: June 07, 2023, Published 12, 2023 Crossref doi:[https://doi.org/ 10.37547/ijasr-03-06-07](https://doi.org/10.37547/ijasr-03-06-07).